

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

**Випуск 31
Книга 1**

Рівне – 2019

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 31. Кн. 1. Рівне: РДГУ, 2019. 220 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне)

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне)

Редакційна рада:

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м. Жешув, Республіка Польща)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м. Чернівці)

Шугасєва Людмила – доктор філософських наук, професор (м. Рівне)

Члени редколегії:

Галуха Любова – кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Остріг)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м. Ченстохова, Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор (м. Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м. Київ)

Швецова-Водка Галина – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 10 від 28 листопада 2019 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:

Серія КВ №15857-4329Р

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України «Про державну реєстрацію періодичних видань» часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук (наказ № 820 від 11.07.2016 р.)

ISSN 2519-1942

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
Факультет історії, політології та міжнародних відносин РДГУ,
isf_rdgu@ukr.net
http://fipmv.rv.ua/

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2019

РОЗДІЛ 5 РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, ОГЛЯДИ

УДК 94(438):[304.2:324.1(477.83/86)]1920/1939»

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ГАЛИЧИНИ В УМОВАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (рецензія на монографію: Оксана Руда. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20-30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції)

Руслана Давидюк

Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне, Україна)

e-mail: davrus63@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0485-5121>

У сучасних умовах освіта покликана формувати та виховувати нове покоління громадянського демократичного суспільства. Відтак, важливим і актуальним є вивчення історико-освітніх процесів як на загальноукраїнському, так і на регіональному рівнях. Дослідження місця і ролі шкільництва у збереженні національної ідентичності народів міжвоєнної Галичини допоможе відтворити життя не лише українців, а й представників інших національних груп, які населяли цю територію, простежити динаміку національно-освітніх процесів у 20–30-х рр. ХХ ст. Наукова значущість проблем, піднятих у монографії «Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції» авторства Оксани Рудої підсилюється її безпосереднім зв'язком із проблемою українсько-польських відносин та регіональною історією.

Архітектуру монографії визначила проблемно-хронологічна композиція розкриття теми. Робота складається із вступу, восьми розділів, поділених на параграфи, висновків, списку використаних джерел, списку скорочень, іменного покажчика. У вступі авторка фахово обґрунтувала актуальність, наукову новизну, предмет та об'єкт, мету і завдання, географічні й хронологічні межі дослідження.

Аналізуючи історіографію проблеми, Оксана Василівна розділила її на кілька груп: розвідки загальнонаукового характеру; праці, присвячені освітній і мовній політиці Польщі; роботи, у яких аналізуються міжнаціональні відносини; дослідження про діяльність політичних партій і парламентарів, спрямовану на захист національного шкільництва; дослідження про участь культурно-освітніх товариств у розвитку системи освіти у Галичині; розвідки щодо просвітницької діяльності представників різних конфесій і релігійних організацій.

Дослідниці вдалося широко проаналізувати здобутки українських, польських дослідників, які виявляли найбільше зацікавлення поставленою проблемою. Схвально, що дослідниця використала також праці європейських, американських, ізраїльських вчених [3, с. 30–31, 39–40, 50–51]. Попри широкий

історіографічний огляд, поза увагою авторки залишилася низка монографічних праць волинських дослідників, зокрема монографії Ю. Крамара [1], Н. Стоколос [4], А. Шваба [5], статті В. Панасюка [2]. Залучення цих робіт дозволило б глибше порівняти національну політику Польщі в Галичині і Волині.

Джерельну базу авторка систематизувала за видами: документи органів влади й управління міжвоєнної Польщі, політичних партій, культурно-освітніх товариств, церковних інституцій, шкільних закладів; статистичні матеріали; джерела особового походження (спогади, публіцистичні праці); періодичні видання.

Із документів архівного походження, відзначимо широко використані у монографії чотирьох українських архівів: Держархів Івано-Франківської області (4 фонди, 41 справа), Держархів Львівської області (6 фондів, 38 справ), Держархів Тернопільської області (5 фондів, 21 справа), ЦДАЛ України (31 фонд, 146 справ). Загалом 46 фондів та 246 справ українських архівів. Ці матеріали доповнені документами із 6 польських архівів: Archiwum Akt Nowych w Warszawie (29 фондів, 157 справ), Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie (1 фонд, 17 справ), Archiwum Państwowe miasta Krakowa i Województwa krakowskiego (1 фонд, 4 справи) Archiwum Państwowe miasta Lublina (1 фонд, 2 справи), Archiwum Państwowe w Przemyślu (5 фондів, 18 справ), Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (2 фонди, 6 справ). Загалом 39 фондів та 204 справ з польських архівосховищ. У цілому Оксана Руда опрацювала 85 фондів та 450 архівних справ.

Розширили джерельну базу роботи документи з фондів відділу рукописів ЛНБ ім. В. Стефаника НАНУ (4 фонди) та польських бібліотек – Archiwum Zakładowe Biblioteki Narodowej w Warszawie (12 справ), Oddziału Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie (7 справ), Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (8 справ).

На нашу думку, авторка цілком слушно віднесла до джерел особового походження публіцистичні праці українських, польських та єврейських політичних і громадських діячів, опубліковані у міжвоєнні роки. Безсумнівно, монографічне дослідження увиразнило широке використання спогадів, мемуарів, міжвоєнної української, польської, єврейської, німецької періодики. Позитивним є те, що дослідниця по новому прочитує ті джерела, які є у науковому обігу, обґрунтовує власні висновки. Загалом, монографія підготовлена на основі великої кількості різновидових історичних та історіографічних джерел, їх число становить 2183 позиції у загальному списку. Всі розділи монографії поділено авторкою на підрозділи, у частині з них виокремлено тематичні блоки.

Для розробки концепції, положень та висновків наукової праці Оксана Руда використала комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Виділимо серед них методи аналізу та синтезу, формалізації, типологізації, класифікації. історико-порівняльний, пошуковий методи та ін. Аналізує О. Руда термінологічний апарат, хоча варто було б чіткіше пояснити терміни «Галичина», «Східна Галичина», «Західна Україна».

Дослідниця змогла ґрунтовно висвітлити: форми і методи, які застосовувала влада для інтеграції Галичини до державної системи Польщі; основні концепції

щодо вирішення національної проблеми у державі; особливості урядової політики щодо українського, єврейського, німецького та польського населення краю.

На основі розгляду об'ємного фактологічного матеріалу, дослідниця приходять до висновку, що «усі політичні, економічні та культурно-освітні зміни в Галичині спрямовувалися на зміцнення «польськості» [3, с. 93], відслідковує сім основних кроків влади у 1921–1922 рр. для інтеграції регіону до складу міжвоєнної Польщі [3, с. 96–97]. Належне місце у монографії відводиться висвітленню національного складу населення [3, с. 98–105], аналізу міжнаціональних відносин, переважно мирному співіснуванню німців, українців, поляків, євреїв Галичини на побутовому рівні [3, с. 112], а також нормативно-правовому регулюванню становища національних груп. Солідаризуємось з переконанням авторки, що попри декларацію принципів рівноправності усіх громадян, польське внутрішнє законодавство слугувало підставою для проведення політики асиміляції [3, с. 151].

Дослідниця зупиняється на реорганізації системи освіти у Польщі після Першої світової війни, позаяк ці терени у минулому перебували під владою Росії, Пруссії та Австро-Угорщини та різнилися економічними, політичними, суспільними та правовими відносинами. З огляду на це, найпершими завданнями стали уніфікації шкільництва та запровадження загальнодержавного шкільного обов'язку. О. Руда пояснює, як на основі ухвалених у 1919–1920 рр. освітніх законів і розпоряджень реформувалось державне початкове шкільництво, учительські семінарії й заклади вищої освіти. Констатуючи, що на початку міжвоєнного періоду шкільництво національних меншин перебувало у різних умовах, авторка скрупульозно пояснює становище німецьких навчальних закладів [3, с. 157–160].

Звернуто належну увагу на обставини реорганізації українського шкільництва у Галичині, створення з метою централізації шкільництва Львівського шкільного округу [3, с. 161, 202–203], а також на склад та систему підготовки вчителів. На нашу думку, увиразнює роботу особистісний чинник: аналіз кадрового складу кураторії, характеристики візитаторів, шкільних інспекторів, а також гімназійних учителів, зокрема і українців [3, с. 207]. Авторка на основі численних документів приходять до висновку, що урядова освітня політика в Галичині різнилася від загальнопольської, оскільки тут влада сприяла колонізації меншин. Належне місце у монографії відведено обставинам розвитку утраквістичного шкільництва, аналізу «кресового» шкільного закону 1924 р.

Дослідниця, торкаючись питання функціонування навчальних закладів, порівнює ситуацію у Галичині з Холмщиною, Західною Волиню, Поліссям, зосереджує достатню увагу на особливостях німецького, єврейського шкільництва, торкається становища шкіл інших, менших національних груп, як то чехів, литовців, білорусів, а також зіставляє освітню політику польської влади з румунською, чеською, радянською щодо українських територій. О. Руда приходять до аргументованого висновку, що уніфікована освітньою реформою 1932 р. структура системи шкільництва не стала ні цілісною, ні демократичною, а домінантою освітньої політики було виховання непольської молоді у патріотичному польському дусі.

Характеризуючи мовне законодавство, Оксана Василівна доходить логічного висновку, що державна мовна політика обмежувала суспільні функції регіональних і місцевих мов, суперечила міжнародно-правовим зобов'язанням Польщі щодо непольського населення. Цікавим виглядає дискурс порівняння мовного законодавства Польщі і Чехо-Словаччини та висновок, що чехословацька політика щодо національних меншин, зокрема щодо українців, вигідно відрізнялася від тієї, яку провадила Польща, взявши курс на формування мононаціональної держави [3, с. 254].

Зупиняючись на ставленні непольського населення до ідеї утравізму, авторка наголошує, що найбільше критики ця політика викликала в українців, а також у німців, які небезпідставно вбачали у двомовності важливий складник асиміляції. Натомість єврейське населення регіону не опиралося відкриттю утравістичних шкіл, вважаючи, що вивчення польської мови відкривало для їхніх дітей кращі перспективи [3, с. 281]. Важливо, що у роботі простежено різне ставлення до утравізму представників польського суспільства.

Оксана Руда торкається освітнього питання у діяльності політичних партій та відстоювання українськими, німецькими, єврейськими та польськими депутатами освітніх прав своїх народів. Аналізуючи бачення розвитку національної освіти українськими політичними партіями, приходять до висновку, що, незважаючи на різні політичні погляди, вони демонстрували прагнення і боротьбу за україномовну школу. Винятком з цього правила були галицькі москвофіли.

Дослідниця виокремлює різні методи боротьби українських політичних партій, як то організація віч, зібрань, культурних заходів, виступи з парламентської трибуни, внесення скарг, пов'язаних із плебісцитними акціями, закриттям українських навчальних закладів, звернення з протестами до Ліги Націй.

Окремим блоком аналізуються дискусії польського політикуму щодо вирішення освітнього питання. О. Руда слушно пише про три табори з відмінними поглядами на національно-освітню політику: праві політичні партії (намагалися проводити культурно-освітню асиміляцію слов'янських меншин, а євреїв спонукали до еміграції), прибічники польських соціалістів (виступали за надання євреям культурно-освітньої, а слов'янським меншинам територіальної автономії) та ліворадикальні сили (відстоювали право національних меншин на самовизначення). Детально розглядає дослідниця ідеологічні розбіжності стосовно шкільництва у програмах єврейських політичних партій, які різнилися ідеологією та державницькими поглядами, визнанням їдишу чи івриту національною мовою, різними підходами до вирішення освітнього питання. Характеризуючи умовну класифікацію єврейських політичних сил Польщі (ортодоксальна, сіоністська групи та «асимілятори», які намагалися інтегрувати єврейське населення у життя польської держави) О. Руда демонструє, котрі з цих партій репрезентували той чи інший світогляд.

Достатньо уваги приділено німецьким політичним партіям, які, попри ідеологічні розбіжності, відстоювали політичні і культурні права німецького населення Польщі, збереження їхньої національної самобутності. Авторка простежує фінансовий вплив Німеччини на діяльність цих партій, і пов'язує це з

їхнім ставленням до Польщі. Водночас, з огляду на залучення великого пласту матеріалу, цей розділ виглядає дещо перевантаженим загальною інформацією щодо виникнення і функціонування різних політичних партій.

Як результат аналітики дослідниці постає на сторінках монографії матеріал про місце освітніх питань у діяльності польського парламенту: законодавчого сейму (1919–1922) та сеймів від I до V каденцій. Довідуємось, що при вирішенні освітніх проблем депутати використовували всі можливі правові інструменти: промови, внесення законопроектів та інтерпеляцій. Українські та німецькі послы гостро реагували на переслідування непольського шкільництва, обмеження діяльності культурно-освітніх товариств, запровадження *numerus clausus* (лавкового гетто) чи інші прояви дискримінації, єврейські депутати демонстрували більшу стриманість у своїй риториці, надіславши до Ліги Націй лише одну скаргу.

На основі викладеного матеріалу, Оксана Василівна приходять до висновку, що депутати різних національних груп використовували парламентську трибуну для привернення уваги влади та громадськості до освітніх проблем [3, с. 469].

У монографії показано роль українських, польських, єврейських і німецьких культурно-освітніх організацій у формуванні національної свідомості галичан. Доведено, що українські товариства, як то «Просвіта», «Українське педагогічне товариство» (з 1926 р. – «Рідна школа»), «Взаїмна поміч українського вчительства», «Учительська громада», «Сільський господар» відстоювали мовну і освітню національну ідентичність, протидіяли політиці асиміляції. Авторка дуже широко аналізує діяльність «Рідної школи», зокрема пише про організацію нею дошкільних закладів, українських приватних початкових шкіл, неповних середніх шкіл, середнього приватного шкільництва, фахових шкіл, видання підручників, «збірних лекцій», «гуртків доросту», проведення різноманітних акцій, які виховували дітей у національному дусі. На нашу думку, варто було б зауважити, що така діяльність стала основною причиною заборони поширення впливу «Рідної школи» на територію Західної Волині.

Окрема увага присвячена діяльності польських культурно-освітніх організацій, спрямованій на збереження польськості в Галичині та формування національної свідомості місцевих поляків, насамперед Східної секції «Товариства школи людової», вчительських об'єднань «Християнсько-національний союз учителів загальноосвітніх шкіл», «Товариство вчителів середніх і вищих шкіл», «Польської шкільної матиці». Остання розгорнула активність переважно у центральних воєводствах та на Волині і Поліссі [3, с. 530]. Цікавим є поданий матеріал про «Союз польських учителів загальноосвітніх шкіл», зокрема інформація про контакти з українськими та єврейськими товариствами, проведення спільних заходів [3, с. 532].

Авторка розкриває у монографії сюжет про використання польської художньої літератури для виховання молоді на прикладі творів Г. Сенкевича. Думаємо було б доречно показати як українські культурно-освітні товариства використовували для навчання і виховання дітей твори українських письменників-класиків (Т. Шевченко, І. Франко та ін.) та сучасників (У. Самчук, Г. Журба та ін.). Окрім того, що твори згаданих письменників видавалися у

міжвоєнний період, отримували позитивні рецензії у львівській пресі та відзнаки львівського «Товариства письменників і журналістів ім. І. Франка» (у 1934 р. ч. 1 трилогії «Волинь» визнана найкращим літературним твором року, а повість Г. Журби «Зорі світ заповідають» одним із п'яти кращих літературних творів періоду 1932–1933 рр.).

Широко та доказово розкрито просвітницьку роботу єврейських товариств, які опікувалися приватними навчальними закладами з різними мовами викладання та відмінними підходами до виховання (світськими, релігійними, мішаними). «Центральна єврейська шкільна організація» опікувалася приватними світськими початковими школами з мовою викладання їдиш [3, с. 539-541]. Товариство «Тарбут» [3, с. 542-545] дбало про івритомовні школи різних типів, намагаючись виховати громадян майбутньої єврейської держави. «Товариство з підтримки єврейського шкільництва та єврейської культури» («Шуль-Культ») клопоталося світськими утраквістичними школами з мовами навчання їдиш та іврит [3, с. 543]. «Єврейське товариство народної та середньої школи», засноване 1918 р. у Львові, створювало заклади, у яких навчали івриту та виховували у національно-єврейському дусі. Крім того, єврейська громада утримувала власні професійні школи та курси.

Дослідниця характеризує освітньо-культурну активність німецьких товариств, зокрема «Спілки німців-християн Малопольщі», «Спілки німців-католиків Малопольщі», «Спілки німецьких учителів і вчительок Малопольщі». Основою їх діяльності була підтримка приватних німецькомовних початкових і середніх навчальних закладів, забезпечення підручниками, заснування бібліотек, виховання національної окремішності.

Достатню увагу у монографії приділено культурно-освітній діяльності духовенства Греко-католицької церкви, спрямовану на виховання дітей і молоді в релігійному та національному дусі, на піднесення освітнього рівня та формування національної свідомості українців Галичини. Торкаючись питання полеміки у середовищі греко-католицького священства щодо участі церкви у просвітницькому русі, авторка пише, що єпископи Г. Хомишин і Й. Коциловський вважали завданням УГКЦ створення підпорядкованих ієрархії просвітницьких товариств («Скала») і намагалися відокремити церкву від діяльності українських просвітницьких товариств. Натомість, митрополит А. Шептицький і більшість духовенства вважали, що церква може стати загальнонаціональною установою лише в об'єднаному українському суспільстві [3, с. 572]. Загалом опіка духовенства над національним шкільництвом давала шанс українській молоді здобувати знання українською мовою, церква надавала обдарованим молодим людям стипендії на навчання, матеріальну допомогу дітям з малозабезпечених сімей. Греко-католицькі чернечі чини зосередилися на підтримці україномовного приватного шкільництва, християнському й патріотичному вихованні молоді.

Висвітлюючи освітньо-виховну діяльність католицького духовенства авторка доводить, що РКЦ спільно з релігійними організаціями, опікуючись дошкільними закладами, початковими, середніми та фаховими школами, сприяла поширенню польськості у краї, наверненню до католицизму вихідців зі змішаних сімей.

Характеризуючи релігійні основи єврейського шкільництва, Оксана Василівна констатує, що у тих населених пунктах, де не було альтернативних єврейських шкіл засновували хедери та талмуд-тори, які послуговувалися застарілою методикою навчання. Дослідниця аналізує два типи хедерів: старого типу (письмо на їдиші, читання на івриті та переклади біблійних книг) та реформовані (релігійні предмети викладалися на їдиші, окремо іврит, а польською мовою – світські предмети). Крім того, згадує про релігійні навчальні заклади для дівчат, фахові школи, релігійні й учительські курси та ін. Поділяємо переконання авторки, що юдаїзм зберігав єврейську ментальність та самоідентифікацію.

До збереження національної самобутності німців долучилося духовенство Союзу церков євангельсько-аугсбурзького і гельвецького визнання. Пастори тісно співпрацювали з німецькими культурно-освітніми товариствами, спільно з якими засновували навчальні заклади, бібліотеки, літні табори для молоді, популяризували німецькомовну літературу, а також долучалися до відкриття українських євангельських шкіл. Культурно-освітню діяльність проводили німецькі душпастирі римо-католицького обряду, які переважно лояльно ставилися до Польської держави. Оксана Руда обґрунтовує висновок, що у середовищі німців-католиків активно відбувалися асиміляційні процеси.

Таким чином, у монографії Оксани Василівни Рудої всебічно проаналізована національно-освітня політика урядів міжвоєнної Польщі щодо українського, польського, єврейського та німецького населення Галичини у 20–30-х рр. ХХ століття. Результати роботи мають суттєве як теоретичне, так і практичне значення.

Джерела та література

1. Крамар Ю. Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 404 с.
2. Панасюк В. Утраквізація шкільництва на Волині у 1920–1930-х роках. *Мандрівець*. 2000. № 12. С. 60–62.
3. Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції. Львів, 2019. 802 с.
4. Стоколос Н. Конфесійно-етнічні трансформації в Україні (XIX – перша половина ХХ ст.). Рівне: РІС КСУ ППФ «Ліста-М», 2003. 480 с.
5. Шваб А. Еміграційна політика Польщі (1918–1939). Луцьк: «Терен», 2014. 492 с.

References

1. Kramar Yu. Zakhidna Volyn 1921–1939 rr.: natsionalno-kulturne ta relihiine zhyttia. Lutsk: Vezha-Druk, 2015. 404 s.
2. Panasiuk V. Utrakvizatsiia shkilnytstva na Volyni u 1920–1930-kh rokakh. *Mandrivets*. 2000. № 12. S. 60–62.
3. Ruda O. Natsionalno-osvitnia polityka uriadiv Polshchi shchodo naseleattia Halychyny v 20–30-kh rokakh XX stolittia: realizatsiia ta retseptsii. Lviv, 2019. 802 s.

4. Stokolos N. Konfesiino-etnichni transformatsii v Ukraini (XX – persha polovyna XX st.). Rivne: RIS KSU PPF «Lista-M», 2003. 480 s.
5. Shvab A. Emihratsiina polityka Polshchi (1918–1939). Lutsk: «Teren», 2014. 492 s.

УДК 94(477.8)»1945/1965»:2-5

ДОЛЯ САКРАЛЬНИХ ПАМ'ЯТОК В УМОВАХ АНТИРЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР

**(рецензія на книгу: Сергій Мочкін. Втрачені святині:
сакральні пам'ятки західних областей України у 1945–1965 рр.)**

Андрій Жив'юк

Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана

Дем'янчука (Рівне, Україна)

e-mail: derzhy60@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9031-880X>

Системне нищення більшовицькою владою релігії і церковно-релігійних структур та провокативне маніпулювання ними було одним з базових інструментів для утвердження тоталітарного режиму в СРСР. Комуністична ідеологія і практика спрямовувались, по суті, на створення нової комуністичної релігії з відповідним пантеоном вождів, свят, обрядів, мучеників, культових місць. У цій системі координат не знайшлося і не могло знайтись місця для якихось інших культів, їх служителів, храмів, атрибутів, а вірні, що їх сповідували, мали обернутись у вірних комуністичного культу.

Нищення церкви – у випадку Радянської України православної, (греко)католицької, протестантської, чи іудейської – найперше передбачало знищення/поборення кліру і ліквідацію/закриття сакральних споруд під акомпанемент атеїстичної пропаганди. У часо-просторі УСРР ця акція припала на 1920–1930-і рр., досягнувши апогею під час Великого терору 1937–1938 рр.: у наказі глави НКВС Н. Єжова № 00447 «церковники і сектанти» підлягали, серед інших «ворогів народу», остаточній ліквідації.

Водночас, як зафіксував перепис 1937 р., 56% дорослого населення СРСР продовжували називати себе віруючими. Ця обставина в умовах Другої світової війни (включення до складу СРСР нових територій, у т.ч. Західної України, з високим рівнем традиційної релігійності населення; важкі поразки і втрати Червоної армії на початку німецько-радянської війни) змусили політичне керівництво Радянського Союзу відмовитись від планів якнайшвидшого знищення релігії і церкви та перейти до політики часткового відродження релігійного життя під жорстким державним контролем.

Однак, попри досягнуті домовленості й порозуміння на вищому компартійному та церковному рівнях, комуністична влада продовжувала розглядати релігійні конфесії суто інструментально. Після смерті Сталіна

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1 ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Ващук Дмитро

ДЕКІЛЬКА ДОКУМЕНТІВ ІЗ ІСТОРІЇ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ
КИЇВСЬКОГО МІЩАНИНА ФІЦІ КОБИЗЕВИЧА 3

Гурбик Андрій

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ
БАЗОВИХ АРХЕТИПІВ УКРАЇНЦІВ 7

Шеретюк Руслана

ТРИНІТАРСЬКА ШКОЛА В ТЕОФІПОЛІ: ОСНОВНІ ВІХИ ІСТОРІЇ
ТА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІ НАБУТКИ (1773–1831 РР.) 15

Галуха Любов

ПРАВОСЛАВНЕ ДУХОВЕНСТВО ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У
ПОДІЯХ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 24

Кравченко Ярослава

ДОЛЯ ВАСИЛЯ ВЕРХОВИНЦЯ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВНО-КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ) 38

Жилюк Сергій, Шапранський Сергій

«ТОМОС 2019»: ДИСКУРС ЗУМОВЛЕНЬ УТВОРЕННЯ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ 51

РОЗДІЛ 2 ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Блануца Андрій

«НАУКА» ВЕЛИКОГО КНЯЗЯ ЛИТОВСЬКОГО І КОРОЛЯ ПОЛЬСЬКОГО
СИГІЗМУНДА ІІ АВГУСТА НА ЕЛЕКЦІЙНІ ПОВІТОВІ
СЕЙМИКИ ШЛЯХТІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО
ДО ВАЛЬНОГО СЕЙМУ 1572 Р. 61

Ціватий Вячеслав

ПЕРЕГОВОРНІ ПРАКТИКИ І ТРАДИЦІЇ В ЄВРОПІ КІНЦЯ ХVІІІ –
ПОЧАТКУ ХІХ СТОЛІТТЯ: ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ
ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРСИ 70

<i>Озимчук Олег, Люшин Дмитро</i> АНАЛІЗ РИМСЬКИХ ПАРАДНИХ І ТУРНІРНИХ ОБЛАДУНКІВ І–ІІІ СТ. ЗА АРХЕОЛОГІЧНИМ ТА ІКОНОГРАФІЧНИМ МАТЕРІАЛОМ	83
<i>Константинов Валентин</i> СОБЫТИЯ 1616 ГОДА В МОЛДАВСКОМ КНЯЖЕСТВЕ И ИХ ОТРАЖЕНИЕ НА ПОЛЬСКО-ТУРЕЦКИЕ ОТНОШЕНИЯ	92
<i>Chelcu Cătălina</i> THE SYNOD OF IAȘI (1642) – A HISTORIOGRAPHIC ASSESSMENT LE SYNODE DE IASI (1642) – UNE ÉVALUATION HISTORIOGRAPHIQUE ..	102
<i>Боголейша Светлана</i> РОССИЙСКО-ЛИТОВСКИЙ МИРНЫЙ ДОГОВОР ОТ 12 ИЮЛЯ 1920 Г. И ОТНОШЕНИЕ К НЕМУ БЕЛОРУССКИХ НАЦИОНАЛЬНЫХ ДЕЯТЕЛЕЙ (RUSSIAN-LITHUANIAN PEACEFUL AGREEMENT OF JULY 12, 1920 AND THE ATTITUDE OF BELARUSIAN NATIONAL FIGURES	112
<i>Постоловський Руслан, Слесаренко Андрій</i> УКРАЇНСЬКА ТЕМАТИКА В ДОКУМЕНТАХ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОГО ПРАВОЗАХИСНОГО ОБ'ЄДНАННЯ ХАРТІЇ 77	121
<i>Сіромський Руслан</i> НАРАДА ЕКСПЕРТІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ОТТАВІ 1985 РОКУ	129
<i>Sanzharevskyy Oleg</i> THE PRO-RUSSIAN PARAMILITARY ORGANIZATIONS OF THE REPUBLIC OF BELARUS IN THE “RUSSIAN WORLD” HYBRID STRATEGY ..	137

РОЗДІЛ 3 ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС

<i>Паславська Наталія</i> КОНФЛІКТИ В РЕМІСНИЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ (НА ПРИКЛАДІ КРАВЕЦЬКОГО ЦЕХУ У ЛЬВОВІ В XVI – XVIII СТ.)	147
<i>Бородинська Ліна</i> ГРОМАДА ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН-БАПТИСТІВ РІВНОГО У ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИНАХ 40–60-х РОКІВ ХХ СТ.	155

РОЗДІЛ 4 ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРИОГРАФІЇ

Смерека Богдан

БРУКАТКИ – НЕРЕАЛІЗОВАНА МІСЬКА ЛОКАЦІЯ
У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ 165

Стоколос Надія

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕЛІГІЙНО-ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ В УКРАЇНІ
ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
НІМЕЦЬКИХ АНАЛІТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ 171

Данильчук Віталіна

ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ
ОСТАРБАЙТЕРІВ 178

Биков Олександр, Сєєрова Ольга

РАДЯНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ МІФ У СУЧАСНІЙ
УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ 185

РОЗДІЛ 5 РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, ОГЛЯДИ

Давидюк Руслана

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ГАЛИЧИНИ В УМОВАХ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ
(рецензія на монографію: Оксана Руда. Національно-освітня політика
урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття:
реалізація та рецепції) 197

Жив'юк Андрій

ДОЛЯ САКРАЛЬНИХ ПАМ'ЯТОК В УМОВАХ АНТИРЕЛІГІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР
(рецензія на книгу: Сергій Мочкін. Втрачені святині:
сакральні пам'ятки західних областей України у 1945–1965 рр.) 204

Томчук Любов

ШЛЯХ ЖІНКИ ДО ВИЗНАННЯ 209

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Випуск 31

Книга 1

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 1.12.2019 р. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman».

Наклад 300. Ум. друк. арк. 15,4.

Віддруковано засобами різнографічного друку

ПП Самборський І.О.

вул. Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33014

ISSN 2519-1942

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 31. Книга 1. Рівне: РДГУ, 2019. 220 с.

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2019